

УДК 37.015.31:792

ШВЕЦЬ Ірина Борисівна

народна артистка України,
професор кафедри вокально-хорової
підготовки, теорії та методики музичної освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
e-mail: Shurikira@ukr/net

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО У ВИМІРАХ ПЕДАГОГІКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні пріоритети розвитку освіти зумовлюють потребу у підготовці педагогів, здатних до творчої праці, професійного розвитку та вдосконалення, освоєння та впровадження нових освітніх технологій. У світовому просторі учительська професія належить до найбільш відповідальних. Саме з діяльності представників цього фаху розпочинається складний ланцюг основних взаємопов'язаних процесів, який схематично можна представити як: навчання і виховання дітей і молоді - якісна освіта - науковий і технічний прогрес - розвиток суспільства. Означений кінцевий результат значною мірою залежить від умінь, зусиль, здібностей та професіоналізму учителя.

Тому підготовка педагогічних кадрів у нинішніх умовах має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття усіх її потенційних можливостей. В сучасному освітньому просторі кожен вищий навчальний заклад зацікавлений в тому, щоб підготувати когорту таких учителів, які б не лише забезпечували кількісну реалізацію завдань обов'язкового навчання, а й підносили на значно вищий рівень освіченість і культуру громадян. Безумовно, що усі необхідні сучасному учителеві компетентності мають доповнюватись високим рівнем творчості. [1, с. 47]. Творчість учителя - це особлива педагогічна риса. Вся творча діяльність педагога спрямована на те, щоб допомогти учням зрозуміти сутність знань, умінь, всього того, що їм потрібно пізнати чи відтворити.

Одним з унікальних факторів формування творчої особистості є мистецтво. Мистецтво втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. Кожен вид мистецтва своєрідно впливає на формування людини. В роботі В.С Соловйова «Загальний сенс мистецтва» автор дійшов висновку, що мистецтво своїм кінцевим завданням повинно втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві. Мистецтво повинно надихати, змінювати наше дійсне життя: « Якщо скажуть, що таке завдання виходить за межі мистецтва, то виникає питання: хто встановив ці межі? В історії ми їх не знаходимо» [4, с. 27].

З цих позицій театральне мистецтво розглядається як ефективний засіб, що дозволяє розвивати інтелектуальну, духовну, фізичну сфери людини, ефективно реалізовувати її творчий потенціал.

Театральна культура завжди була важливим складником духовного життя народу, одним з найпотужніших засобів впливу на свідомість і поведінку людини. М.В. Гоголь так висловився про театр: «Театр нітрохи не дрібниця і зовсім не марна річ ... Це така кафедра, з якої можна багато сказати світу добра» [2, с. 21]. Театральне мистецтво і театралізація як один із способів організації життєвого простору використовується людиною в соціокультурному та педагогічному контекстах у якості засобу виховання, передачі інформації з метою формування її світоглядних позицій, морально-етичних цінностей і пріоритетів, естетичних ідеалів, оволодіння зразками поведінки, створення соціальних установок, задоволення творчих потреб тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодія педагогіки і театру має глибокі історичні й соціальні корені. Навчання і виховання учнів із застосуванням елементів театрального мистецтва у педагогічній діяльності здійснювалося і в давні (Аристотель, Квінтіліан, Платон, Сократ, Цицерон), і в новітні часи (Я.А. Коменський, С. Полоцький та інші). Проблеми використання театрального мистецтва у педагогічній практиці досліджували

Н. Абалкін, В. Абрамян, Б. Ардов, М. Барахтян, Р. Баталов, В. Бутенко, Л. Бутенко, П. Галахова, О. Головенко, С. Єлканов, А. Єршова, І. Зайцева, А. Капська, Р. Короткова, Є. Коцюба, О. Крєтова, Д. Кропоткін, Н. Ксєнофєнтова, Н. Мартинєвич, М. Миклашєва, Н. Миропольська, Г. Переухєнко, Н. Сайгушев, С. Сєломаха, С. Швидка, Г. Яструбова та інші. Вони розглядали театральне мистецтво саме як засіб удосконалення творчого потенціалу вчителя, його педагогічної майстерності та гармонійного особистісного розвитку.

Отже, метою статті є розгляд основних перспективних напрямів впровадження мистецтва театру в навчально-виховний процес школи для формування особистості учнів та ефективної реалізації їх творчого потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення в театральній педагогіці пов'язують з ім'ям російського педагога, режисера й актора Костянтина Сергійовича Станіславського (1863-1938), який присвятив своє життя створенню «розумного, морального, загальнодоступного театру» [5, с. 91]. Майже всі театральні теорії, плинні та напрями з початку ХХ ст. до наших днів відбивають на собі плідний вплив його ідей і творчих принципів. Система К.С.Станіславського – наука не лише про акторську творчість, а й про те, як спираючись на об'єктивні закони, плекати, розвивати, збагачувати різні здібності, і не лише сценічні - вона дає можливість розв'язати багато проблем у підготовці вчителя. Ця система по своїй суті педагогічна, тому що вона виходить з об'єктивних законів людської поведінки та її психофізичних передумов. Система Станіславського - це спосіб виховувати, вдивлятися у світ як у сцену й у сцену як у реальний світ.

В театрі людське життя відтворюється живою конкретною людською дією. Якщо в літературному творі про людську дію письменник розповідає, в живописі цю дію зображено у статичній, застиглій формі, то в театральному мистецтві актор її реально здійснює. Дія є головним матеріалом акторського

мистецтва, визначальною ознакою його специфіки. Живою наочною дією актор творить художній образ. Недаремно актора називають діючою особою. Оскільки цю дію актор вибудовує з самого себе як єдиної психофізичної цілісності, можна твердити, що він сам для себе є інструментом. Отже, актор одночасно творець і інструмент свого мистецтва. Якщо врахувати, що театральна дія відбувається в безперервному потоці живого мовлення і живих сценічних рухів, жестів, міміки, якщо взяти до уваги властиву театрові безпосередність емоційно-почуттєвого впливу акторської гри, то стане очевидною і цілком зрозумілою та виняткова могутність ідейно-художнього впливу, яким володіє театр.

Найважливішою особливістю театального мистецтва є те, що спектакль як художня цілісність остаточно формується під безпосереднім впливом глядача. Цей емоційно-почуттєвий контакт значною мірою стимулює як процес творчості актора, так і процес її сприймання.

Осмислення наявного ресурсу театального мистецтва як засобу формування молодого покоління, визначення шляхів його впровадження в навчально-виховну систему України створює умови для його ефективного використання в загальноосвітніх школах з метою формування особистості школярів. Саме тому мистецтво театру може мати широке педагогічне застосування в освітньо-виховному процесі.

Шкільна театральна педагогіка - це міждисциплінарний напрям, поява якого зумовлена низкою соціокультурних та освітніх факторів. Саме в шкільній «атмосфері» формується особистісне становлення самосвідомості, формується культура почуттів, здатність до спілкування, оволодіння своїм тілом, голосом, пластичною виразністю рухів, виховується почуття міри і смак, які необхідні людині для перспективного успіху в будь-якій сфері діяльності [3, с. 94]. Самим універсальним засобом розвитку особистості, особистісних здібностей людини є театально-естетична діяльність, яка органічно входить в освітній процес. Будучи частиною театальної

педагогіки та існуючи за її законами, шкільна театральна педагогіка переслідує інші цілі і завдання, серед яких провідною не є професійна підготовка акторів і режисерів. Шкільна театральна педагогіка виховує особистість учня засобами театрального мистецтва. Шкільний театр постає як форма художньо-естетичної діяльності, що відтворює життєвий світ, в якому формується особистість дитини.

Залучення до театру, починаючи зі шкільних років, дає можливість учням зрозуміти і усвідомити для себе, що театральне виховання - це багатий духовний пласт. На початку XXI століття заняття в шкільному театрі, як і раніше є одним з найбільш бажаних захоплень підростаючого покоління України. Про це свідчать численні психолого-педагогічні дослідження в школах країни. Звичайно, сьогодні у школярів є багато привабливих видів дозвілля - ТВ, відео, комп'ютер, інтернет, проте живе спілкування один з одним за допомогою сценічного слова, театральної дії залишається незамінним. Саме шкільні підмости сприяють тому, щоб молода людина не просто запам'ятовувала і за тим автоматично відтворювала знання, які дає школа, а й уміло застосовувала ці знання на практиці – була ерудованою, мала хорошу пам'ять, вміла орієнтуватися в світі інформації, здобувала самостійно знання, раціонально підходила до процесу пізнання.

На сучасному етапі освітнього процесу шкільний музично-виховний захід, масове шкільне свято, концерт розглядається в контексті інших видів мистецтва: музики, образотворчого мистецтва, хореографії а також літератури, інтегрує їх зміст у досягненні і розумінні нової ідейно-художньої якості образу в сценічному мистецтві. Першоосновою шкільного музично-виховного заходу є драматургія (музична драматургія). Актуальним є проведення шкільних свят в театралізованій формі, яка поєднує в собі музично-виконавську (інтерпретація музичних творів), словесну (літературно-поетичну), акторську, хореографічну діяльність у межах

музичних дитячих вистав, капусників, літературно-музичних композицій, фестивалів, тематичних свят тощо.

Педагог-режисер - це особлива проблема сучасної школи. Театр - це єдиний вид мистецтва в школі, який останнім часом був позбавлений професійних фахівців. З появою театральних класів, факультативів, впровадженням театральної педагогіки в загальноосвітні процеси, стало зрозумілим, що шкільна освітня установа не зможе обійтися без фахівця, який вміє працювати з дітьми в галузі театального мистецтва.

З 2007 року у Вінницькому державному педагогічному університеті в систему фахової підготовки вчителів музичного мистецтва введена спеціалізація «Режисура шкільних музично-виховних заходів».

Методичну основу виховання майбутніх режисерів музично-виховних шкільних заходів становлять навчальні курси з «Теорії режисури та основ театральної культури», «Сценічної мови», «Основ ритміки та хореографії», «Режисури фольклорно-етнографічних свят», «Основ виконавської майстерності». Особлива роль у формуванні професійних фахових компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва, які навчаються за спеціалізацією «Режисура музично-виховних шкільних заходів» належить навчальним дисциплінам «Основи акторської майстерності», «Основи сценарної композиції», «Режисура шкільних музично-виховних заходів».

Дисципліна «Основи акторської майстерності» охоплює питання сценічної теорії і артистичної техніки за «системою Станіславського». Мета курсу – засвоєння студентами знань з історії та теорії акторської майстерності та формування практичних навичок з техніки застосування засобів виразності актора: тіло, голос, психофізичні дані. У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні оволодіти процесом органічної дії, переборюючи несприятливі умови публічної творчості, та вміти застосовувати набуті акторські навички в практичній діяльності.

У ході засвоєння дисципліни «Основи акторської майстерності» студенти вивчають складові частини «системи Станіславського», елементи внутрішньої акторської техніки та комплекс вправ для їхнього розвитку; набувають знання про зовнішні елементи акторської техніки та навички фізичного розвитку тіла як першого об'єкта уваги актора; оволодівають навичками розвитку мовного апарату як одного з основних елементів акторської техніки. Студенти засвоюють сценічну теорію і методику артистичної техніки, що містить в собі «система Станіславського», основні напрямки акторського мистецтва, оволодівають режисерською термінологією, а також процесом органічної дії, засвоюють комплекс вправ та тренінг, спрямований на розвиток творчих здібностей та вміння керувати репетиційним процесом.

Навчальна дисципліна «Основи сценарної композиції» є логічним продовженням «Основи акторської майстерності». Метою вивчення дисципліни є набуття студентами теоретичних знань та практичних навичок у створенні сценаріїв до різних музично-виховних заходів. В процесі засвоєння дисципліни студенти набувають знань про різновиди сценаріїв, закони композиційної побудови; найголовніші етапи роботи над сценарієм та методику побудови схеми сценарного плану; з'ясовують особливості усного живого слова та його форм; вивчають сценарно-режисерські основи та організаційні особливості кожної форми музично-виховного заходу, вчать розробляти конференс до музично-виховного заходу, вивчають основи музичного оформлення різноманітних музично-виховних заходів. Також студенти мають можливість познайомитись з основами художнього оформлення музично-виховних заходів та засобами виразності художньо-декоративного оформлення відносно кожного їх жанру та виду, з комплексом режисерських прийомів при втіленні сценарного матеріалу; опановують методику написання монтувального листа.

Дисципліна «Режисура шкільних музично-виховних заходів» є логічним завершенням «режисерського» блоку дисциплін і має за мету надати педагогічне спрямування знанням, які студенти отримали з «Основ акторської майстерності» та «Основ сценарної композиції». Метою вивчення курсу є набуття студентами теоретичних знань та практичних навичок організації шкільних музично-виховних заходів. В результаті вивчення навчальної дисципліни у студентів формуються навички організації й проведення різноманітних музично-виховних заходів.

Завданнями дисципліни «Режисура шкільних музично-виховних заходів» є: засвоєння змісту, засобів, форм та методів музично-виховних заходів, формування в студентів навичок здійснення інформаційно-просвітницької діяльності; практичне оволодіння методикою підготовки бесід, інтерв'ю, диспутів, ток-шоу, екскурсій, стінних та радіогазет; вивчення різноманітних форм художньо-публіцистичної діяльності, засобів підготовки та проведення сюжетних і документальних заходів. Студенти повинні уміти застосовувати режисерський комплекс знань, умінь, навичок у відповідності з регіональними особливостями, проводити дослідницьку роботу, удосконалювати свою професійну майстерність.

Професійна підготовка студентів до творчої музично-театральної діяльності в загальноосвітній школі здійснюється в комплексі з формуванням світогляду, етичних принципів, театральної і музичної культури, уяви, фантазії, інтуїції, організаторських здібностей, розуміння дитячої психології.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Сучасна педагогіка є динамічною, такою, що розвиває інтелектуальну, духовну, фізичну сфери дитини, ефективно реалізовує її творчий потенціал. Основні принципи сучасної педагогіки збігаються з принципами театральної, як однієї з найбільш творчих за своєю природою. Тому метою запозичення елементів театрального мистецтва у професійній підготовці вчителя є виховання педагога з якостями артистичної особистості, з багатством

особистісних проявів та природністю, свободою, красою та витонченістю рішень, які будуть використовуватися залежно від педагогічних цілей.

Введення мистецтва театру в навчально-виховний процес є не тільки бажанням ентузіастів, але дійсною потребою розвитку сучасної педагогічної системи, яка переходить від епізодичної присутності театру в школі до системного моделювання його освітньої функції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: [монографія] / Л.П. Василевська-Скупа. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. – 225с.
2. Гоголь Н.В. Выбранные места из переписки с друзьями / Н.В. Гоголь // СПб.: Санкт-Петербургское философское общество. – 1984г.- 201с.
3. Кравцова Н.Є. Педагогіка мистецтва як актуальний напрямок професійної підготовки майбутніх учителів музики // Матеріали III міжнародної наук.-практ. конф. «Управління навчальним закладом: досвід, проблеми та перспективи. – Одеса; ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2012. – 327с.
4. Соловьев В. С. Смысл любви / В.С. Соловьёв //Избранные произведения. – Москва: "Современник," 1991. – 274с.
5. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве / К.С. Станиславский // Собр. соч. : В 8 т. – М. : Искусство, 1954. – Т.1. – 511 с.

REFERENCES

1. Vasylevs'ka-Skupa L.P. (2014). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva. [Formation of communicative competence of future teachers of musical art]. Vinnitsa: Open company "Planer".
2. Gogol N.V. (1984). Vybrannye mesta iz perepiski s druzyami. [Selected places from correspondence with friends]. St. Petersburg: St. Petersburg Philosophical Society.

3. Kravtsova N.YE. (2012). Pedagogika mystetstva yak aktualnyy napryamok profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzyky. [Pedagogy of art as an actual direction of professional training of future music teachers]. Odessa; PNPУ named after K.D. Ushinskogo.
4. Solovyev V. S. (1991). Smysl lyubvi. [The meaning of love]. Moscow: «Sovremennic».
5. Stanislavskiy K.S. (1954). Moya zhizn v iskusstve. Sobr. Soch. [My life in art. Coll. op.]. Moscow : «Iskusstvo».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Швець Ірина Борисівна – народна артистка України, професор кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: методика навчання акторської майстерності у вищій школі, формування особистості фахівця мистецького профілю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shvets Irina Borysivna. Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhailo Kotsyubinsky, Professor of the Department of Vocal and Choral Training, Theory and Methodology of Music Education

Circle of scientific interests: method of teaching actor's mastery in high school, formation of the personality of a specialist in the artistic profile.

ШВЕЦЬ Ірина Борисівна. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО У ВИМІРАХ ПЕДАГОГІКИ.

Стаття присвячена актуальним проблемам визначення перспективних напрямків театрального мистецтва в педагогічному процесі формування особистості учнів. Розглянуті спільні та відмінні риси педагогічної та акторсько-режисерської діяльності, акторські та режисерські здібності, необхідні для вчителя, педагогічні методи підготовки сучасного вчителя мистецьких дисциплін в педагогічному вузі.

***Ключові слова:** театральне мистецтво, педагогічна діяльність, акторські та режисерські здібності, педагогічні методи.*

ШВЕЦ Ирина Борисовна. ТЕАТРАЛЬНОЕ ИСКУССТВО В ИЗМЕРЕНИИ ПЕДАГОГИКИ.

Статья посвящена актуальным проблемам определения перспективных направлений театрального искусства в педагогическом процессе формирования личности учащихся. Рассмотрены общие и отличительные черты педагогической и актерско-режиссерской деятельности, актерские и режиссерские способности, необходимые педагогу, педагогические методы подготовки современного учителя художественных дисциплин в педагогическом вузе.

***Ключевые слова:** театральное искусство, педагогическая деятельность, актёрские и режиссёрские способности, педагогические методы.*

SHVETS Irina Borysivna. THEATRICAL ART IN PEDAGOGICAL MEASUREMENT.

One of the unique factors in the formation of a creative person is art. Art embodies the extremely powerful ability to develop a person. From these positions, theatrical art is considered as an effective means, which allows to develop the intellectual, spiritual, physical spheres of a person, effectively realize its creative potential.

At the present stage of the educational process, the school music and educational event, the mass school holiday, the concert is considered in the context of other types of art: music, fine arts, choreography and literature, integrates their content in the achievement and understanding of the new ideological and artistic quality of the image in stage art.

The teacher and at the same time an actor - is a special problem of the modern school. The theater is the only type of art in the school, which has recently been deprived of professional expertise. With the advent of theater classes, electives, the introduction of theatrical pedagogy in general education processes, it became clear that a school educational institution can not do without a specialist who can work with children in the field of theatrical art.

The basic principles of modern pedagogy coincide with the principles of theatrical, as one of the most creative in nature. Therefore, the purpose of borrowing the elements of theatrical art in the professional training of the teacher is to educate the teacher with the qualities of the artistic personality, with the richness of personality manifestations and naturalness, freedom, beauty and sophistication of solutions that will be used depending on pedagogical goals.

The article is devoted the issues of the day of determination of theatrical arts perspective directions in the in the formation of the personality of students. The general and excellent lines of pedagogical and actor-producer activity, actor and producer capabilities, necessary a teacher, producer methods of teaching process realization and extracurricular works.

Keywords: Theater technology, pedagogical activity, actor and producer capabilities, producer methods, pedagogical process.